

periodieken hadden een zeer duidelijke kleur, zoals *De vereeniging*, uitgegeven door de Vrienden der Waarheid, of *De reformatie*, een blad voor de afgescheidenen. Weer andere bladen, als de *Evangelische kerkbode*, hadden een specifieke doelstelling, in dit geval de strijd tegen Rome.³ Een blad dat eventueel wel in aanmerking kwam om de *Boekzaal* te vervangen als officieel orgaan was *Christelijk maandschrift*, maar dit blad wordt nergens vermeld als mededinger. Het was bovendien, evenals de *Boekzaal* een maandblad. De uitgever van dit blad, Joh. van der Hey, ging pas in 1853 een rol spelen in de strijd om het kerkelijk orgaan. In eerste instantie wordt in de geraadpleegde bronnen als concurrent van de *Boekzaal* alleen *De Hervorming* genoemd, later ging ook het *Godsdienstig weekblad en kerkelijke courant* een belangrijke rol spelen. Over elk van deze drie tijdschriften een korte opmerking.

De *Boekzaal der geleerde wereld* verscheen sedert 1716 en was de voortzetting van de *Boekzaal van Europe* die voor het eerst in 1692 was verschenen. Het tijdschrift had in de vorige eeuw een bevoorrechte positie, die was vastgelegd in een ministeriële dispositie van 1 juli 1816.⁴ Daarmee werd enerzijds aansluiting gezocht bij de situatie van voor 1795, maar nieuw was het feit dat dit het blad voor alle protestantse kerken werd. Sedert 1816 luidde de naam dan ook: *Boekzaal der geleerde wereld en tijdschrift voor de protestantsche kerken in het Koninkrijk der Nederlanden*.⁵ In de hier beschreven periode was de uitgeverij De erven D. Onder de Linden en zoon, die de *Boekzaal* uitgaf, eigendom van J. Schutte Hoyman. Hij was tevens eigenaar van de uitgeversmaatschappij Erven Wed. F.G. Onder de Linden, de firma die verantwoordelijk was voor de uitgave van de bijbel en de psalmenbundels.

De *Boekzaal* verscheen maandelijks en bevatte kerkelijke mededelingen, beroepingsnieuws, schoolnieuws, weinigzeggende boekbeshouwingen en vrome

3. Zie hierover J.P. van den Hout, 'Hofstede de Groot als ideoloog van de grootprotestantse beweging (1840-1844)', in: *DNK*, 15 (1992), nr 37, 1-24. Ook *De wekker* en *De fakkel* hadden als voornaamste doel de strijd tegen het ultramontanisme. Zie verder A.A. de Bruin, *Het ontstaan van de schoolstrijd. Onderzoek naar de wortels van de schoolstrijd in de Noordelijke Nederlanden gedurende de eerste helft van de 19e eeuw; een cultuurhistorische studie* (Amsterdam 1985), 137-138.

4. Zie hierover C. Hooijer, *Kerkelijke wetten*, 268-271. Voor andere bepalingen betreffende de *Boekzaal* zie men van dit boek de bladzijden 271-273.

5. Een overzicht van haar geschiedenis trof ik alleen aan in het *Verslag van het voorgevallene tusschen de algemeene christelijke synode der hervormde kerk, in het Koninkrijk der Nederlanden, en het maandwerk : Boekzaal der geleerde wereld, en tijdschrift voor de protestantsche kerken in het Koninkrijk der Nederlanden*. Dit verslag werd meegezonden met het oktober-nummer van 1850. In jaargang 1850 van het exemplaar van de universiteitsbibliotheek van de Vrije Universiteit te Amsterdam is dit verslag mee ingebonden.